

YHDESSÄ OPPIMAAN

Harmonikan erityispiirteiden hyödyntäminen musiikin perusteiden pienryhmäopetuksessa

Kirsi Äikäs

Opinnäytetyö

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) ÄIKÄS, Kirsi	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 22 s.	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi YHDESSÄ OPPIMAAN Harmonikan erityispiirteiden hyödyntäminen musiikin perusteiden pienryhmäopetuksessa		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajankorkeakoulu Opettajan pedagogiset opinnot musiikin alalla		
Työn ohjaaja(t) HANNULA, Kaija		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Työn tarkoituksena oli selvittää miten musiikin hahmottamisen tukiaineiden opiskelua voidaan helpottaa yhdistämällä se harmonikansoiton ryhmäopetukseen. Tärkeää oli myös selvittää, mitä opettajalta vaaditaan tämänkaltaisen opetusjärjestelyn suunnittelemiseen. Kymmenen oppitunnin mittaiseen ryhmäopetukseen osallistui kevään 2005 aikana kaksi Jyväskylän ammattikorkeakoulun harjoitusmusiikkiopiston murrosikäistä harmonikansoittajaa, joiden aiempi tietotaso musiikin perusteiden osalta oli keskenään melko samanlainen. Lähtökohtana opetuksessa oli kokemuksellinen oppiminen, jossa oppilaiden aktiivinen toiminta ja ajattelu ovat keskeisiä oppimisprosessissa. Oppilailla oli mahdollisuus prosessoida oppimaansa yhdessä keskustellen.</p> <p>Musiikin perusteita opiskellaan tyypillisesti ryhmäopetuksena ilman omia instrumentteja, jolloin teorian yhteys käytännön musisointiin jää usein kokonaan puuttumaan. Harmonikan soveltuvuus musiikin perusteiden tukivälineeksi on erinomainen. Soveltamalla oman instrumenttinsa avulla musiikin teoreettisia asioita käytännön tasolle, oppilaan on mahdollista oivaltaa yhteys teorian ja käytännön välillä, eikä musiikin perusteiden opiskelu jää irralliseksi muusta musiikin opiskelusta.</p> <p>Oppilaiden vuorovaikutustaidot kehittyvät opiskelemalla yhdessä musiikin hahmottamisen tukiaineita. Lisäksi opetukseen on yksinkertaista liittää varsinaista yhteismusisointia sekä esiintymistaitoja kehittäviä harjoituksia. On kuitenkin huomioitava, ettei instrumenttiopettaja saa nykyisessä tutkintojärjestelmässä riittävästi musiikin perusteiden didaktisia valmiuksia Ajankäyttö on suunniteltava huolella, ettei ryhmätunneista muodostu lisäpainetta nykynuorten muutenkin kiireiseen elämänrytmiin.</p> <p>Ryhmäopetuskokeilu onnistui mainiosti. Oppilaiden sosiaaliset taidot ja esiintymistaito paranivat huomattavasti. Kokeilun lyhyestä kestästä johtuen hyödyt musiikin perusteiden oppimisessa jäivät pieniksi, mutta tunneilla koettiin hyviä oivalluksia monista pienistä musiikillisista yksityiskohdista.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Pienryhmäopetus, musiikin perusteet, harmonikka, vuorovaikutustaidot, kokemusoppiminen		
Muut tiedot		

Author(s) ÄIKÄS, Kirsi	Type of Publication Bachelor's Thesis	
	Pages 22 p.	Language finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title LEARNING TOGETHER Using the special characteristics of the accordion in small group –scale music theory education		
Degree Programme Teacher Education College Pedagogical studies for music teachers		
Tutor(s) HANNULA, Kaija		
Assigned by		
Abstract <p>Integrating music theory and group instruction of accordion and valuating the benefits was the purpose of this work. It was also important to find out what is needed from the instructor to create such a teaching method. A period of ten classes was held during spring 2005 and it was participated by two teenage accordion players who studied in the music school of Jyväskylä university of applied studies at that time. Their knowledge of music theory was quite the same. Some music theory issues were handled during the classes. The base from which the teaching method was created was experimental learning in which the student's active operation and thinking are the main characteristics. The students had the chance to process their learning through common conversations.</p> <p>Music theory is in common taught in groups without the students' own musical instruments, in which case the link between the theory of the music and practical music playing isn't formed. Using accordion's specific characteristics as an aid to teach music theory is proved to be an excellent idea. By processing certain pieces of music theory education with their own instrument, students are able to find out the link between the musical theory and practical music making.</p> <p>Learning in small group also develops students' co-operative skills. It is also easy to integrate common chamber music education and performing education after the small group is formed together with the teaching of the music theory. What can be taught using this method is only limited by the instructor's imagination. However, the instrument teacher's degree doesn't contain that much music theory courses, so that one qualifies as a legitimate music theory instructor. The scedule must also be well organized so that teenage students manage to sit and learn despite their studies and other hobbies.</p> <p>The experiment was a success. Students' performing and co-operative skills were distinctively increased. Because of the short time period the benefits in music theory learning were small, but during the classes many small details were processed and understood.</p>		
Keywords Small group music education, music theory, accordion, co-operative skills, experimental learning		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 Johdanto	2
2 Kokemuksellinen oppiminen ja oppimistyyli.....	3
3 Yhteismusisoinnin merkitys motivaatioon	5
3.1 Yhteismusisointi - pienryhmäopetusta	6
3.2 Yhteismusisoinnin tavoitteet ja vaikutukset	7
3.2.1 Yhteissoitolla voidaan saavuttaa hyvää... ..	7
3.2.2 ...ja huonoa	9
4 Harmonikan soveltuvuus musiikin perusteiden opetukseen	9
4.1 Musiikin perusteiden sisältö	9
4.2 Musiikin teoreettisten asioiden hahmottaminen harmonikan klaviatuurien avulla	11
4.2.1 Diskanttiklaviatuuri	11
4.2.2 Bassoklaviatuuri	12
5 Ryhmäopetuskokeilu keväällä 2005	13
6 Mitä tästä opin?.....	15
LÄHTEET	17
Liite 1. Harmonikan diskanttisormio	18
Liite 2. Harmonikan bassoklaviatuurit	19
Liite 3. Kvinttiympyrä.....	20
Liite 4. Ryhmäopetuskokeilun alkuperäinen miellekartta.....	21
Liite 5. Miellekartan selite.....	22

1 JOHDANTO

Harmonikansoiton opiskelu on usein yksinäistä puurtamista. Jousisoittajat ja puhalta-
jat soittavat orkestereissa, laulajat laulavat kuoroissa ja pianistillekin tarjotaan säästys-
tehtäviä. Harmonikansoittajille usein ainoa mahdollisuus yhteismusisointiin, eli saman
kappaleen soittamiseen yhdessä, on soittaa toisten harmonikansoittajien kanssa. Koska
yhteissoittotunnilla on tällöin vain yhden instrumentin taitajia, opettajan on mahdollis-
ta käydä läpi musiikin hahmottamiseen liittyviä asioita soitinta apuna käyttäen.

Musiikin hahmottamisen tukiaineita eli niin sanottuja teoria-aineita opiskellaan yleensä
ryhmäopetuksena ilman instrumentteja (Taiteen perusopetus musiikin laaja oppi-
määrä. Opetussuunnitelma 2004, 5). Tällöin musiikin hahmottaminen jää usein pel-
kästään teoreettiseksi. Integroimalla musiikin hahmottamisen tukiaineita yhteis-
musisointiin asiat voidaan käydä saman tien läpi käytännössä musisoiden. Tämä lisää
teoria-aineiden opiskelun mielekkyyttä, koska yhteissoittotunnit mielletään usein mu-
kaviksi. Opettajan panostus on kuitenkin oltava yksityisopetukseen verrattuna suu-
rempi, onhan pienryhmäopetuksessa otettava huomioon jokaisen oppilaan oppimiskä-
situkset, tekninen soittotaito sekä musiikin tulkintataito.

Uskoakseni harmonikan soveltuvuus yhteismusisointiin on yhtä hyvä kuin muidenkin
instrumenttien. Oletettavissa on, että musiikin hahmottamisen apuna harmonikka on
ylivertainen muihin verrattuna, sillä harmonikka kehittyi soittimena nykymuotoonsa
vasta sen jälkeen, kun tonaalisen musiikin teoria oli jo pitkälle kehitetty. Soitinraken-
tajat käyttivät tätä tietoutta hyväkseen suunnitellessaan harmonikan klaviatuureja
(Kymäläinen 1994, 35).

Mielestäni yhdessä oppiminen minkä tahansa soittimen opinnoissa on tärkeitä. Laajat
harmoniat voi kuulla jo vähäiselläkin soittotaidolla, kun on useampi soittaja soitta-
massa. Sosiaalinen puoli tulee ikään kuin kaupan päälle, omista yhteissoittoryhmistäni

olen saanut monta elinikäistä ystävää. Yhteismusisoinnilla on myös ollut suuri merkitys soittoharrastukseni jatkumiseen, ryhmätunnit kun olivat mielenkiintoisimpia koko musiikkiopiston opetustarjonnasta.

Alkuperäinen idea musiikin hahmottamisen tukiaineiden integroinnista osaksi perinteistä yhteissoittotuntia hahmottui seurattessani instrumenttipedagogiikan kurssilla Päivi Arjaksen selloryhmätuntia. Innostuin poimimaan hänen opetuksestaan yksityiskohtia, joita voisin soveltaa harmonikansoiton opetukseen.

Instrumenttiopettajan koulutukseen Jyväskylän ammattikorkeakoulussa kuuluu opetusharjoittelu, joka järjestetään musiikin koulutusohjelman ylläpitämässä harjoitusmusiikkiopistossa. Keväällä 2005 minulla oli kaksi samanikäistä oppilasta, joille suunnitelin kymmenen oppitunnin mittaisen ryhmäopetuskokonaisuuden, jonka lähtökohtana käytin oppilaiden ikää ja aiempaa musiikin perusteiden tietotasoa. Harjoitusmusiikkiopiston käytänteistä johtuen yli kahden oppilaan ryhmää ei olisi ollut mahdollista järjestää. Tarkoitukseni oli tutkia, mitä tämän metodin soveltamisella on mahdollista saavuttaa ja mitä kaikki tämä opettajalta vaatii.

2 KOKEMUKSELLINEN OPPIMINEN JA OPPIMISTYYLIT

Yksi kokemusperäisen oppimisen tunnetuimmista teoreetikoista on David A. Kolb (s. 1939). Hänen kehittämänsä kehämallia voidaan pitää kokemuksellisen oppimisen tiivistelmänä. Kolbin kokemuksellisen oppimisen malli on spiraali, joka voi teoriassa lähteä mistä oppimisen vaiheesta hyvänsä. Kuitenkin oppimisprosessin katsotaan yleensä alkavan omasta toiminnasta ja sen vaikutuksien havaitsemisesta. Seuraava vaihe on ymmärtää yksittäisen teon seuraukset ja pystyä ennakoimaan niitä saman tilanteen toistuessa. Kolmas vaihe on yleistäminen. Oppija kokoaa yksittäistapauksista saamiaan kokemuksia suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja luo yleispäteviä säännöstöjä

erilaisten tilanteiden varalle. Nämä säännöt eivät yleensä ole selitettävissä verbaalisesti. Viimeisessä vaiheessa luotuja säännöksiä kokeillaan uusissa tilanteissa. Tällöin toimitaan aktiivisesti ja havainnoidaan toiminnan seurauksia. Oppimisprosessi alkaa taas uudestaan. (Mark K. Smith 2001.)

Kaija Hannula (2003) on tiivistänyt useiden eri tekijöiden tekstejä muodostaen kokemuksellisen oppimisen peruseräkkeitä. Näitä ovat muun muassa oppilaan aktiivinen toiminta ja kyky arvioida omia tekemisiään. Ihmisellä on kokemuksellisen oppimisen mukaan sisäänrakennettu kyky itsereflektioon ja aktiiviseen rooliin itsensä kehittäjänä. Oppiminen tapahtuu kaikkia aisteja hyväksikäyttäen. (Hannula 2003, 6)

Uuden taidon tai tiedon omaksuminen voi tapahtua kolmea eri reittiä pitkin. Visuaalisen oppijan on helpointa painaa asioita mieleen näköaistin avulla. Muodot, värit ja kokonaisuudet auttavat muistamaan opetettuja asioita. (Oppimistyyli 2006.) Soitonopetuksessa visuaalisen oppijan apuna ovat nuottikirjoitus sekä opettajan kirjalliset huomiot.

Auditiivinen oppija käyttää hyväkseen kuuloaistia. Opettajan kertomat asiat ja toisten opiskelijoiden kanssa tapahtuvat keskustelut auttavat omaksumaan uusia asioita. (Oppimistyyli 2006.) Instrumenttiopetuksessa auditiiviselle oppijalle on tärkeää opettajan selkeä ja jäsenneily puhe. Niin oma soitto kuin opettajan soivat esimerkitkin toimivat niin ikään auditiivisen oppijan oppimisen apuvälineinä.

Kolmas oppimisen tapa on tuntoaistia hyödyntävä kinesteettinen oppimistyyli. Kinesteettiselle oppijalle tärkeintä on kokea itse, tehdä ja liikkua. Merkityksellisiksi nousevat opettajan ilmeet, eleet ja liikkeet sekä virikkeellinen oppimisympäristö. (Oppimistyyli 2006.) Soitonopetuksessa kinesteettinen oppija oppii parhaiten itse kokeilemalla, joko laulaen tai soittaen. Myös erilaiset liikesarjat ja kehorytmit saattavat helpottaa kinesteettistä oppijaa.

Suuryhmäopetuksessa, kuten esimerkiksi perusopetuksessa yleensä, opetuksessa ei aina oteta huomioon kinesteettistä oppijaa. Perinteinen opetustyyli, jossa opettaja puhuu luokan edessä, kirjoittaa taululle ja havainnollistaa asioita kalvojen tai muiden visuaalisten viestinten avulla, hyödyttää eniten visuaalisesti ja audititiivisesti omaksuvia oppilaita.

Hannula (2003) on tiivistelmässään koonnut kokemuksellisen oppimisen keskeisiä asioita seuraavasti:

- *lähtökohtana ovat oppijan tarpeet ja motivaatio*
- *pohditaan tavoitteita ja sisältöjä yhteissuunnittelulla*
- *tarkastelussa lähdetään liikkeelle oppijoiden kokemuksista*
- *tuetaan oppijan kasvua ja itseohjautuvuutta*
- *opettaja on oppimisen tukija, oppijalla on vastuu omasta oppimisestaan*
- *itseohjautuvuus toimii, jos opiskelu koetaan mielekkääksi*

(Hannula 2003, 6.)

Edellä mainittu luettelo kiteyttää mielestäni kokemuksellisen oppimisen käsitteen. Instrumenttiopetuksessa erilaisten oppijoiden oppimisen lähtökohdat voidaan ottaa huomioon jo siitä syystä, että opetus tapahtuu yleensä yksilöopetuksena. Lukuvuoden alussa pohditaan oppilaan kanssa tulevaa kautta tavoitteista ja toiveista keskustelemalla. Oppilaan oma mielipide on sitä tärkeämpi, mitä vanhempi oppilas on kyseessä. Oma-aloitteinen kotiharjoittelu on mahdollista vain silloin, kun oppilas kokee harjoiteltavan ohjelmiston ja opettajan opettamismetodin itselleen oikeaksi.

3 YHTEISMUSISOINNIN MERKITYS MOTIVAATIOON

Motivaatio ohjaa ihmisiä tavoitteelliseen toimintaan. Aikarajojen pakottamana tehtävien aloittaminen on usein vaikeata ja monesti energia suuntautuu johonkin aivan

muuhun. Motivaatio on aivojen herätys, jonka seurauksena toimeen ryhtyminen on huomattavasti helpompaa. (Vuorinen 1993, 12.)

Motivaation lisääjinä soitonopiskelussa toimivat esimerkiksi sosiaaliset suhteet, kunnianhimoinen suhtautuminen tavoitteelliseen harrastukseen, opettajan kunnioittaminen ja sukulaisilta saatu kannustus. Yksittäisen oppilaan motivaatiota nostattavia keinoja on vaikeata tietää, niistä pitää ottaa selvää opettaja-oppilassuhteen kehittyessä.

3.1 YHTEISMUSISOINTI - PIENRYHMÄOPETUSTA

Ilpo Vuorinen jakaa kirjassaan Tuhat tapaa opettaa (1993) opetuksen suuryhmäopetukseen, pienryhmätoimintaan ja yksilölliseen työskentelyyn. Suuryhmäopetuksessa opettaminen keskittyy ryhmän hallintaan ja opettajan asiantuntijuuteen, jolloin opettaja ei pysty välttämättä ottamaan huomioon jokaista oppilasta, vaikka haluaisikin. Pienryhmässä opettajan on otettava ohjaajan rooli ja tarkkailtava jokaisen oppilaan toimintaa ryhmän jäsenenä ja oppijana. Yksilöllinen työskentely vastaa musiikin opetuksen yksityistunteja, jossa oppilas toimii opettajansa kanssa kahdenkeskisessä vuorovaikutuksessa. (Vuorinen 1993, 92-95.)

Musiikinopetuksessa ryhmäopetuksella tarkoitetaan usein nimenomaan pienryhmäopetusta, jolloin ryhmäkoko on korkeintaan 12 (Vuorinen 1993, 76). Poikkeuksena tästä ovat kuorot ja orkesterit, joissa oppilasmäärä ryhmässä on suurempi. Yhteismusisoinnin kannalta 12 hengen oppilasmäärä on liian suuri. Koska yhteismusisoidessa jokaisella oppilaalla on mielekästä olla oma stemma¹ soitettavana, 12 -henkisen ryhmän ohjaaminen kasvattaisi opettajan työtä radikaalisti. Opettajan on pystyttävä keskittymään jokaisen oppilaan soittoteknisiin taitoihin ja musisointivalmiuksiin ottaen huomioon ainutlaatuisen soitettavan materiaalin. Mielestäni sopiva ryhmäkoko yhteismusisointia varten on 3-6 henkeä.

¹ Stemma tarkoittaa partituurista erotettua yksittäisen soittajan osuutta

Pienryhmäopetus on soittajallekin rankkaa. Omasta oppimisesta on otettava itse vastuu, kappaleita ei voi harjoitella yhteissoittotunnilla, vaan silloin harjoitellaan yhteispelejä. Yhteissoittokappaleet ovat usein helpompia kuin oppilaan omat soittoläksyt ja niiden harjoittelu jää usein viime tinkaankin. Vaikka tavoitteellisen soittoharrastuksen edistymisen edellytyksenä on ahkera harjoittelu, ei harjoittelun puute yhteissoittotunnille mentäessä ole aina negatiivinen asia. Prima vista² – taidot kehittyvät paljon, kun ryhmäpaine aiheuttaa sen, että jokaisen soittajan on pysyttävä mukana. Yhteismusisoinnissa opitut uudet asiat vaikuttavat motivaatioon myös yksityistunnilla. On helpompaa toimia yksin omalla soittotunnilla, kun nuotinluku käy sujuvammaksi.

3.2 YHTEISMUSISOINNIN TAVOITTEET JA VAIKUTUKSET

Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa (2002) painotetaan yhteismusisoinnin merkitystä. Ulkomusiikilliset seikat, kuten sosiaaliset vuorovaikutustaidot on nostettu yhtäläiseen asemaan perinteisten musiikillisten arvojen rinnalle. Modernit oppimiskäsitykset ovat tulleet mukaan musiikinopetuksen suunnitteluun. Oppilas ei toimi vuorovaikutuksessa enää pelkästään oman opettajansa, vaan myös muiden oppilaiden, vanhempien ja toisien opettajien kanssa. Nykyisten suositusten mukaan yhteissoiton tulisi olla osana instrumenttiopetusta koko opintojen ajan, heti kun motoriikka ja musiikilliset valmiudet sen mahdollistavat. (Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2002, 6 – 8.)

3.2.1 YHTEISSOITOLLA VOIDAAN SAAVUTTA HYVÄÄ...

Motivaatiota soittoharrastukseen saadaan sillä, että on samanikäisiä ja -henkisiä soitto-kavereita yhteissoittoryhmässä. Niinpä opettajan on oltava tarkkana ryhmää muodostaessaan (Tuovila 2003, 233). Henkilökemioitten yhteensopimattomuus aiheuttaa musiikin parissa helposti sen, että yhdessä soittaminen ei olekaan enää kivaa. Paras

² Prima vista (ital.) ensi näkemältä, soittaminen suoraan nuoteista, harjoittelematta

vaihtoehto on se, että jo olemassa oleva kaveriporukka päättää aloittaa yhdessä musisoinnin ja pyytää opettajalta ohjausta siihen (Tuovila 2003, 233). Joskus opettajan on hyödyllistä laittaa eritasoisia soittajia yhteen. Heikompi tasoinen saattaa saada lisämotivaatiota harjoitteluun soittaessaan ”parempien” soittajien kanssa (Karjalainen 2004, 10). Jos taas edistyneempi ei arvosta omaa soittoansa tarpeeksi, ryhmän ”parhaana” tämä asia saattaa korjaantua. Itselleni on käynyt juuri näin omien yhteissoittoryhmien kanssa. Opettajalta vaaditaan tarkkaavaisuutta ja rohkeutta vaihtaa ryhmän kokoonpanoa, jos yhteistyö ei suju.

Soittoharrastuksessa motivaatiota syö usein esiintymisjännitys. Annu Tuovilan tutkimuksen (2003) mukaan yhteismusisointi on yhteydessä täysin esiintymispelkoon. Jos oppilas ei ole mukana yhteissoittotoiminnassa, on paljon todennäköisempää, että hän jännittää omaa soittoaan ja ei välttämättä arvosta sitä onnistuessaankaan. (Tuovila 2003, 233.) Yhdessä esiintyminen on ollut minulle tärkeä keino päästä esille, saada soittoani kuuluviin. Edelleen sooloesiintymiset tuottavat ongelmia, mutta uskon, että jo pienestä aloitettu yhteismusisointi on lieventänyt jännitystä huomattavasti. Tämän olen huomannut myös oppilaideni kohdalla.

Yhteissoitto kehittää edellä mainittujen asioiden lisäksi keskittymiskykyä. On jaksettava seurata kappaleen edistymistä silloinkin kun itsellä on taukoa soitosta. Nuotin seuraaminen on jo itsessään hyvin haastavaa monelle oppilaalle. On osattava katsoa rivit, tahdit ja jopa tahdinosat. Opettajan on selitettävä ennen soiton alkua todella tarkasti, mistä lähdetään. Eri soittajilla on erinäköiset nuotit, jolloin tahtinumeroiden käyttäminen on opetettava jo varhaisessa vaiheessa. Yhteistä pulssia tarvitaan erityisesti liikkeellelähdoissä ja sen opetteluun kannattaakin käyttää mielestäni paljon aikaa yhteismusisoinnin alkutaipalilla. Jokaisen on huolehdittava siitä, että osaa kuunnella muiden soitosta tempoa ja iskuja. Samalla on pidettävä huolta siitä, että omat sormet toimivat samaan tahtiin. Yksilöopetukseen verrattuna oppilaiden itsenäisyys tulee esille myös nuotin merkintöjen kanssa. Pienikin oppilas on hyvä totuttaa siihen, että hän voi itse merkitä omalla kynällä asioita muistiin. Jo neljänkin harmonikansoittajan ryhmässä opettajan aika menee siihen, että hän kiertää kirjoittamassa samat asiat jokaisen nuottiin.

3.2.2 ...JA HUONOA

Aina yhteismusisointi ei pelasta huonosta soittomotivaatiosta kärsivää oppilasta. Jos ryhmä ei ole yhteensopiva joko soittotasoltaan tai luonteiltaan, saattaa ryhmätunnit olla pakkopullaa. Vaikea esiintymispelko saattaa estää soittamisen jopa ryhmässäkin. Opettajan vaikutus on suuri. Hänen on osattava kohdella tasapuolisesti soittajia iästä, sukupuolesta, soittotasosta ja niin sanotusta pärstäkertoimesta huolimatta.

Karjalainen (2004) mainitsee huonoksi puoleksi myös ajanpuutteen. Yhteissoittotunti vie aina ylimääräisen tunnin viikosta ja kappaleet tulevat omien soittoläksyjen päälle (Karjalainen 2004, 16.) Monesti murrosikäisillä oppilailla on myös muita harrastuksia sekä tietysti henkilökohtaisia menoja, jotka vievät aikaa. Ajankäytön hallinta on ominaisuus, joka opitaan välillisesti myös musiikkiharrastusten vaatimusten kasvaessa.

4 HARMONIKAN SOVELTUVUUS MUSIIKIN PERUSTEIDEN OPETUKSEEN

4.1 MUSIIKIN PERUSTEIDEN SISÄLTÖ

Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän tavoitteena on, että oppilas hallitsee perustason käytyään tiettyjä instrumentin hallintaan, musiikin tulkintaan, hahmottamiseen ja tyylien tuntemukseen liittyviä asioita. Näitä ovat muun muassa duuri – molli-tonaalisten melodioiden hahmottaminen laulaen, soittaen ja kirjoittaen sekä perussykkeen tunnistaminen ja rytmin hahmottaminen (Taiteen perusopetuksen musiikin

laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2002, 9 – 10.) Musiikin perusteissa läpikäytävät asiat pohjautuvat musiikin peruskäsitteisiin.

Musiikki koostuu useista eri osatekijöistä. Rytmien eli perussykkeen avulla musiikki järjestyy säännölliseksi ja toistuvaksi erottuen satunnaisista hälyäänistä. Tempo kertoo millä nopeudella perussyke toistuu. Vaihtelevat sävelkorkeudet muodostavat melodioita, joiden sisällä olevien sävelten kesto saattaa vaihdella. Jokaisella äänellä on oma sointivärinsä. Esimerkiksi erilaiset instrumentit erottaa toisistaan siksi, että niillä on kullekin ominainen sointiväri. Dynamiikalla tarkoitetaan sitä, kuinka voimakkaasti eri äänet soivat. Dynamiikka kuten myös temponvaihtelut elävöittävät musiikkia. Harmonia on eri korkeuksilla soivien äänien yhtäaikaista soimista. Musiikin muoto on musiikin alku, kesto ja loppu, musiikillinen kokonaiskuva. (Hongisto-Åberg, Lindeberg-Piironen & Mäkinen 1993.)

Musiikin perusteiden opetus tapahtuu musiikkioppilaitoksissa noin kymmenen hengen ryhmissä. Ryhmiä ei ole muodostettu soitinryhmittäin, vaan opetusryhmässä on useiden eri instrumenttien oppilaita. Opetuskulttuuriin kuuluu, että asioita ei käydä läpi omaa instrumenttia soittaen, eikä tämä olisi kaikilla instrumenteilla mahdollistakaan. Siitä syystä tunneilla opitut asiat sovelletaan käytäntöön laulaen ja taputtaen. Kuitenkin harmoniasoittimet kuten piano, kantele, kitara ja harmonikka soveltuisivat teoriaopiskelun havainnollistamisvälineiksi. Oppilaan on hyödyllistä kuulla oman instrumenttinsa kautta sävelkulkuja, intervaleja ja sointuja sekä muita musiikin hahmottamiseen liittyviä perusasioita. Tällainen opetusmetodi tukisi erityisesti kinesteettisesti oppivia oppilaita.

Ryhmätuntikokeilun kohderyhmän oppilaat eivät olleet aikaisemmin opiskelleet musiikin hahmottamisen tukiaineita. Oppilaat olivat iältään 14- ja 15-vuotiaita, siis vanhempia kuin musiikin perusteiden alkeiden opiskelijat yleensä, joten opetuskokonaisuus suunniteltiin taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteiden musiikin perustason vaatimuksia sopivasti soveltaen.

4.2 MUSIIKIN TEOREETTISTEN ASIOIDEN HAHMOTTAMINEN HARMONIKAN KLAVIATUURIEN AVULLA

4.2.1 DISKANTTIKLAVIATUURI

Harmonikansoittajan oikean käden sormiota kutsutaan diskanttisormioksi. Aivan pienimmille soittajille tarkoitetuissa harmonikoissa diskanttisormiossa on kolme pystyriviä. Musiikin hahmottamiseen liittyvien aineiden opiskeleminen tulee yleensä ajankohtaiseksi vasta siinä vaiheessa, kun soittajan kasvaessa on siirrytty isompaan, viisiriviseen harmonikkaan. Tästä syystä käsittelen vain viisirivisen sormion etuja musiikin perusteiden opetuksessa.

Diskanttisormion ehdoton vahvuus on kromatiikka³. Edestäpäin katsoen sormion vasemmasta laidasta oikealle alaviistoon lähtevät vinorivit koostuvat puolen sävelaskelen päässä toisistaan olevista sävelistä. Keskimmäisten kolmen pystyrivin näppäimet vinoriveittäin soitettuna muodostavat suoraan kromaattisen asteikon. Pystyrivit itsessään muodostuvat peräkkäisistä pienistä tersseistä. Molemmissa laidoissa olevat pystyrivit ovat niin kutsuttuja apurivejä, jotka tuplaavat joko riviä 2 tai 4. Harmonikan diskanttiklaviatuuri on havainnollistettu liitteessä 1.

Intervallit eli kahden sävelen väliset etäisyydet ovat musiikin perusteiden keskeisiä opetettavia asioita. Harmonikan diskanttiklaviatuurilla on helppo toteuttaa erilaisia intervaleja juuri kromatiikan ansiosta. Näppäinten välimatka ja käden asento on vakio, soitetaanpa mitä tahansa intervallia mistä tahansa sävelestä lähtien.

Soinnut ovat kolmen tai useamman sävelen muodostamia harmonisia kokonaisuuksia, joiden opettelu aloitetaan jo musiikin perusteiden opiskelun alkutaipalilla. Sointujen soittaminen harmonikan diskanttiklaviatuurin avulla tapahtuu pitkälti samalla tavalla kuin intervallienkin. Erilaiset soinnut voidaan soittaa kukin omalla sormiotteellaan

³ Kromatiikka tarkoittaa puolisävelaskelin etenevää sävelistöä

mistä tahansa lähtösävelestä. Musiikin perusteita opetettaessa on kätevää käyttää sekä intervaleille että soinnuille samaa yksinkertaista sormitusta, mutta varsinaisilla instrumenttitunneilla tulee ottaa huomioon erilaisia ergonomiasta ja metodeista johtuvia sormituskäytänteitä.

Koska näppäimet ovat suhteellisen suurikokoisia ja silti lähellä toisiaan, pienenkin oppilaan on helppo hallita yhdellä käden otteella suurta äänialuetta ja useita eri säveliä.

4.2.2 BASSOKLAVIATUURI

Nykyaikaisen konserttiharmonikan bassopuolella on käytettävissä kaksi rakenteellisesti erilaista sormiota. Melodiabasso, joka usein lyhennetään muotoon B.B., baritone bass, on toimintaperiaatteeltaan kuin harmonikan diskanttisormio. Suomalaisessa sormiojärjestelmässä äänien järjestys on diskanttipuolen peilikuva. Äänenväri on diskanttipuolta pehmeämpi ja ääniala on soittimesta riippuen noin E1 - c#3. Näppäimet on ryhmitelty kromaattisesti neljään riviin, jolloin diskanttiklaviatuuriin verrattuna rivi 1 jää pois. (Vrt. liitteet 1 ja 2.)

Toinen käytettävissä oleva vaihtoehto on standardbasso, S.B. eli standard bass, jossa kahteen palkeenpuoleiseen pystyryviin on sijoitettu matalat yksiaäniset perusbassot ja neljään seuraavaan riviin duuri-, molli- ja septimisointubassot sekä vähennetyt septimisointubassot valmiiksi kytkettyinä. Standardibassojärjestelmää käytetään usein rytmikkääseen säestykseen soittamalla erilaisia perus- ja sointubassojen yhdistelmiä. Järjestelmän etuna on massiivinen kuulokuva teknisesti vähällä vaivalla, kun kahta lähekkäin olevaa näppäintä painamalla saa aikaan kolmen oktaavin alueella soivan soinnun. Ongelmana tässä on se, ettei oppilas välttämättä hahmota soinnun muodostuvan useista eri sävelistä. Standardbasson yksiaäniset perusbassot on järjestetty kvinttiympyrän mukaan. Kvinttiympyrä on musiikin hahmottamisen visuaalinen apuväline. Sen avulla oppii muistamaan sävellajit, rinnakkaissävellajit ja niiden etumerkinnot. (Vrt. liitteet 2 ja 3)

5 RYHMÄOPETUSKOKEILU KEVÄÄLLÄ 2005

Keväällä 2005 osana didaktiikan opintoja minulla oli kaksi murrosikäistä oppilasta, toinen tyttö ja toinen poika. Heillä ei ollut aiempaa kokemusta musiikin perusteiden opiskelusta. Musiikin perusteiden hallinta edistää varsinaisia instrumenttiopintoja, joten katsoin parhaaksi sisällyttää musiikin hahmottamisen tukiaineita kontaktiopetukseen. Parhaimmaksi opetustavaksi valikoitui pienryhmäopetus hyödyntäen luvussa 4.3 mainittuja harmonikan erityispiirteitä. Suunnittelin ja toteutin opetusharjoittelujeni puitteissa kymmenen kerran ryhmäopetuskokeilun. Siihen sisältyi musiikin hahmottamisen opetteluun lisäksi yhteismusisointia. Ryhmäopetuskokeilun alkuperäinen mielikartta ja sen selite on kuvattu liitteessä 4 ja 5.

Lästään ja asuinpaikoistaan johtuen oppilaat olivat vanhempiansa autokyytien varassa. Pysin järjestämään ryhmäopetuksen aikataulut niin, ettei ylimääräisiä käyntejä Jyväskylän ammattikorkeakoulun tiloissa tarvittu. Käytännössä siis oppilaiden omat yksityistunnit olivat peräkkäin ja niiden välissä oli ryhmäopetusta noin puolen tunnin verran. Valitsin yhdessä soitettaviksi kappaleiksi helpohkoja sovituksia, sillä oppilailla ei ollut minkäänlaista aiempaa kokemusta myöskään yhteismusisoinnista. Oppilaat soittivat ryhmätunnilla myös omia kappaleita toisilleen, jolloin heidän oli mahdollista antaa palautetta toisilleen heti soiton jälkeen.

Tavoitteeni ryhmäopetuskokeilua suunnitellessa oli saada molemmat oppimaan niin esiintymisvarmuutta kuin musiikin perusteita yhdessä oppimalla. Lähtökohtana käytin kokemuksellisen oppimisen teoriaa. Uskoin, että oppijan aktiivinen toiminta ja syyseuraussuhteen havaitseminen ja ymmärtäminen yhteistyössä muiden oppijoiden kanssa tuottaisi kokonaisvaltaisemman käsityksen opetettavasta asiasta kuin perinteinen mestari ja oppipoika -soittotuntimalli. Ilokseni huomasin oppilaitteni toimivan tämän oletuksen mukaisesti. Näinkin lyhyen opetuskokeilun aikana oppilaat tottuivat

oppimistilanteeseen niin hyvin, että pystyivät pohtimaan ääneen heitä askarruttaneita asioita.

Musiikin hahmottamisen opetuksessa käsiteltävät asiat oli valittava oppilaiden iän, tietopohjan ja harmonikan erityispiirteiden mukaan. Oppilailla oli molemmilla jo muutama vuosi soittoharrastusta takana, joten he tiesivät jo paljon omien yksityistuntiansa sekä peruskoulun musiikin opetuksen perusteella. Musiikin peruskäsitteistä he tunsivat jo esimerkiksi dynamiikan, tempon ja notaation perusteet, joten opetuksen saattoi suunnitella nämä asiat huomioon ottaen. Opetettavat asiat käytiin läpi lukuisin eri tavoin. Päälähtökohtana oli kuitenkin, että oppilaat saivat itse aktiivisesti toimia, kokeilla ja hoksata.

Rytmin osalta tärkeä perusasia on perussyke eli perusrytmi. Se käytiin läpi ryhmätuntien alkuvaiheessa. Perussykkeen kautta etenin opetuksessa rytmidiktaatteihin, joita oppilaat taputtivat tai lukivat yhdessä ja erikseen. Välillä käytimme koko kehoa havainnollistamaan iskullisia ja iskuttomia tahdinosia.

Melodioita hahmotettiin laulamalla ensin tuttuja kappaleita. Siitä vähitellen siirryttiin suoraan nuoteista laulamiseen laulunimien avulla. Viimeiseksi vaiheeksi muodostui nuoteista soitto omaa instrumenttia käyttäen.

Harmonian osalta kävin opetuksen aikana läpi yksinkertaisia sointuja. Oppilaat opettelivat itse tuottamaan erilaisia sointuja intervalleja apuna käyttäen muodostaen samalla kuulokuvia eriluonteisista harmonioista.

Edellä mainittujen peruskäsitteiden lisäksi käsittelin ryhmäopetuskokeilun aikana myös sävellajien tunnistusta, musiikkisanastoa, harmonikan sekä harmonikkamusiikin historiaa, soittoergonomiaa ja alkeellista muotoanalyysia. Kaikki opetukseen sisällyneet musiikin hahmottamisen osa-alueet käytiin läpi tutkimalla oppilaiden omia läksykappaleita.

6 MITÄ TÄSTÄ OPIN?

Musiikin perusteiden opetus on tällä hetkellä murrosvaiheessa. Toisaalla kehitetään uusia opetusmetodeja kun taas toisaalla pitäydytään vanhassa. Itse olen saanut oppini aikoinaan perinteisellä tavalla frontaaliopetuksena. Itselleni musiikin hahmottaminen on ollut aina helppoa, mutta tiedän keskusteltuani usean ikätoverini kanssa, että musiikin teoria on saattanut muodostua motivaation koetinkiveksi musiikkiharrastuksessa. Pienryhmäopetuksena toteutettu musiikin perusteiden ja instrumentin hallinnan integroiminen saattaa lisätä opiskelijan motivaatiota musiikin hahmottamisen tukiaineita kohtaan. Ryhmäopetuksen etuna on yhdessä kokeminen ja keskustelun kautta oppiminen. Lisäksi oppilas oppii musiikin hahmottamisen ohella myös esiintymis- ja vuorovaikutustaitoja.

Mihin opettajan sitten pitäisi venyä? Musiikin perusteiden opettaminen vaatii musiikin teoriaopetuksen opetussuunnitelman tuntemusta. Nykyinen instrumenttiopettajan koulutus ei ole tältä osin riittävä. Musiikin teorian didaktiikka on suunnattu muiden suuntautumisvaihtoehtojen opiskelijoille. Ryhmäopetuksen järjestely vaatii työnantajalta lisätunteja opetukseen ja suunnitteluun, ja tämä on usein vaikeasti järjestettävissä. Lisäksi opettajan on suunniteltava oma ajankäyttönsä hyvin, jotta opetuksen suunnittelusta ja toteutuksesta ei muodostuisi rasite, vaan arvokas lisä oppilaalle. Musiikin hahmottamisen tukiaineiden integroiminen yhteismusisointiin on suuritöistä, mutta erittäin palkitsevaa ja tehokasta niin opetustilanteessa kuin sen ulkopuolellakin.

Huomasin oman ryhmäopetuskokeilun aikana metodin positiivisen vaikutuksen oppilaiden motivaatioon. Oppilaani edistyivät musiikin hahmottamisessa niin, että eron huomasin myös yksityistunnin aikana. Yhteismusisointitaidot kehittyivät eniten. Keväällä 2006 kokeiluun osallistuneet oppilaat esittivät yhdessä rytmisesti haastavan kappaleen. Esityksestä tuli minulle hyvä mieli, koska huomasin sekä esiintymis- että

vuorovaikutustaitojen kehittyneen valtavasti. Kuitenkin esiintymisvarmuus rajoittui pelkästään yhteissoittoon. Omat soolokappaleet jännittivät oppilaitani yhtä paljon kuin ennenkin.

Kaikille musiikkiharrastajille pienryhmäopetus ei sovi. Ongelmat henkilökemioissa tai liiallinen esiintymisjännitys voivat aiheuttaa sen, ettei ryhmä toimi. Opetettaviin asioihin liittyy niin paljon kehonhallintaa ja oman luovuuden asettamista arvioinnin kohteeksi, että itsensä nolaamisen pelko saattaa kohota hyvinkin suureksi. Uskon, että kaikki oppilaat eivät kestä näin henkilökohtaisten ominaisuuksien arviointia toisten läsnä ollessa. Oman ryhmäopetuskokeiluni kanssa ei ollut tämänkaltaisia ongelmia, mutta opetuksen aikatauluttamisen olisin voinut hoitaa paremminkin. Oppilaiden keskittymiskyky ei riittänyt aina siihen, että samana päivänä piti jaksaa peräkkäin sekä oma yksityistunti että ryhmätunti.

Kymmenen opetustunnin kokeilun tulokset olivat niin positiivisia, että haluaisin hyödyntää metodologiaa myös nykyisessä työpaikassani. Pitkäaikaisempien vaikutusten ja suurempien kehitysaskelien saavuttamiseksi suunnittelisin kuitenkin opetuksen pidemmälle ajanjaksolle.

Matka oman muusikkouden ytimeen on ollut todella jännittävää. Opinnäytteen rakentuminen lähtien oman kiinnostuksen pohjalta, päättyen musiikinopetuksen kehittämiseen on toivottavasti tuottanut hyödyllisen tuotoksen kaikille aiheesta kiinnostuneille.

LÄHTEET

Hannula, K. 2003. Oppimiskäsityksistä oppimisen ohjaamiseen. Oppimateriaalia kursseille Erilaiset oppimiskäsitykset. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Hongisto-Åberg, M., Lindeberg-Piironen, A. & Mäkinen, L 1993. Musiikki varhaiskasvatuksessa. Espoo: Fazer Musiikki.

Karjalainen, T. 2004. Kamarimusiikki soitonopetuksessa. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Kymäläinen, H. 1994. Harmonikka taidemusiikissa. Ohjelmiston kehitys ja soittimelliset erityispiirteet. Helsinki: EST –julkaisusarja 4, Sibelius-Akatemia. Harmonikkainstituutti.

Oppimistyyli. 2006. Vaasan yliopiston Opi oppimaan –sivusto. Viitattu 4.2.2008. <http://www.uwasa.fi/opiskelu/>, opintojen suunnittelu, opi oppimaan, oppiminen, oppimistyyli.

Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2002. Määräys 41/011/2002. Helsinki: Opetushallitus

Smith, M. K. 2001. David A. Kolb on experimental learning. The encyclopedia of informal education. Viitattu 30.3.2008. <http://www.infed.org/biblio/b-explrn.htm>

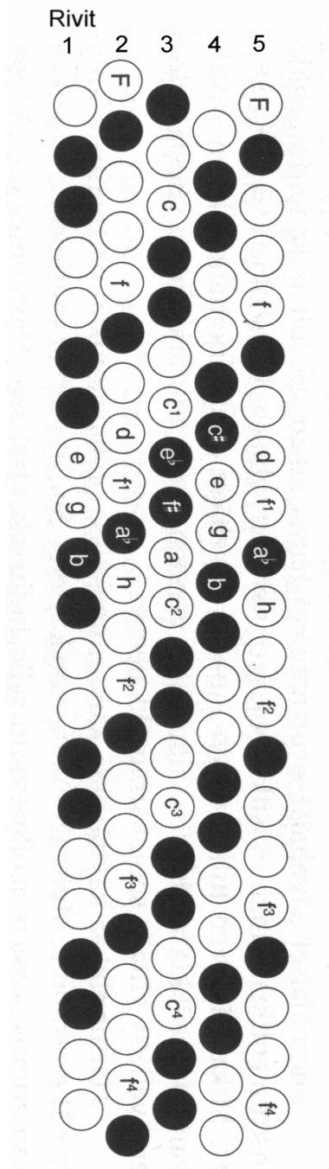
Taiteen perusopetus musiikin laaja oppimäärä. Opetussuunnitelma 2004-. 2004. Jyväskylän ammattiopiston sivusto. Viitattu 29.1.2008. <http://www.jao.fi/>, Jyväskylän ammattiopiston musiikki ja tanssi lapsille ja nuorille, opintotarjonta, musiikin perusopetus, opetussuunnitelma.

Tuovila, A. 2003. "Mä soitan ihan omasta ilosta!" Pitkittäinen tutkimus 7-13-vuotiaiden lasten musiikin harjoittamisesta ja musiikkiopisto-opiskelusta. Helsinki: Studia musica 18, Sibelius-Akatemia.

Vuorinen, I. 1993. Tuhat tapaa opettaa. 6. painos. Tampere: Suomen Morenoinstituutin julkaisusarja nro 1, Resurssi.

LIITE 1. HARMONIKAN DISKANTTISORMIO

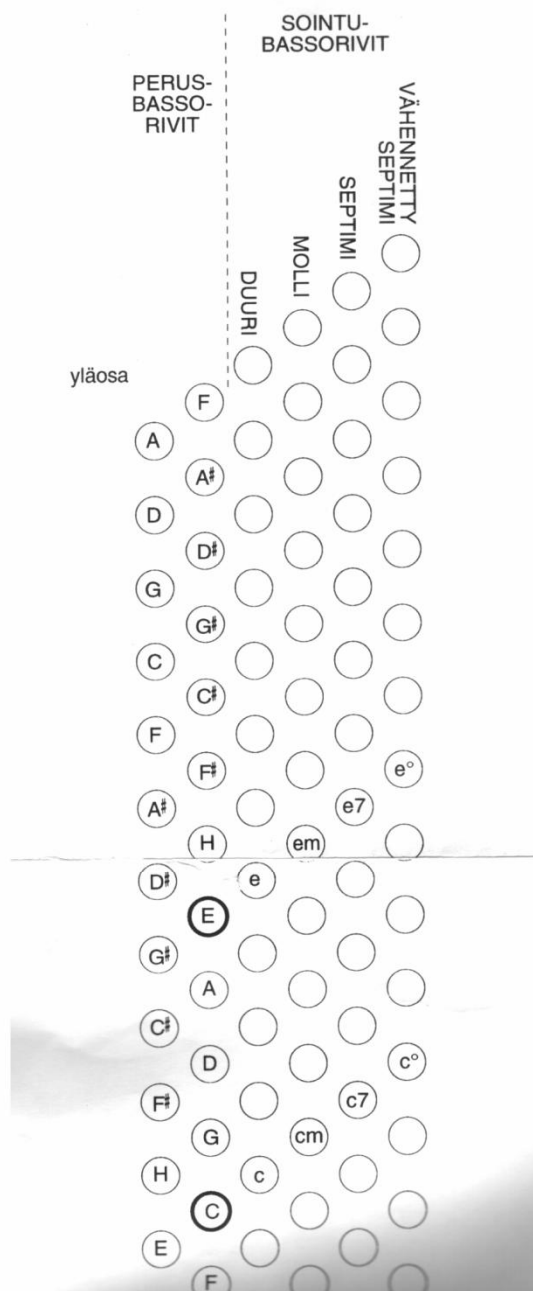
Ote Helka Kymäläisen kirjasta Harmonikka taidemusiikissa.

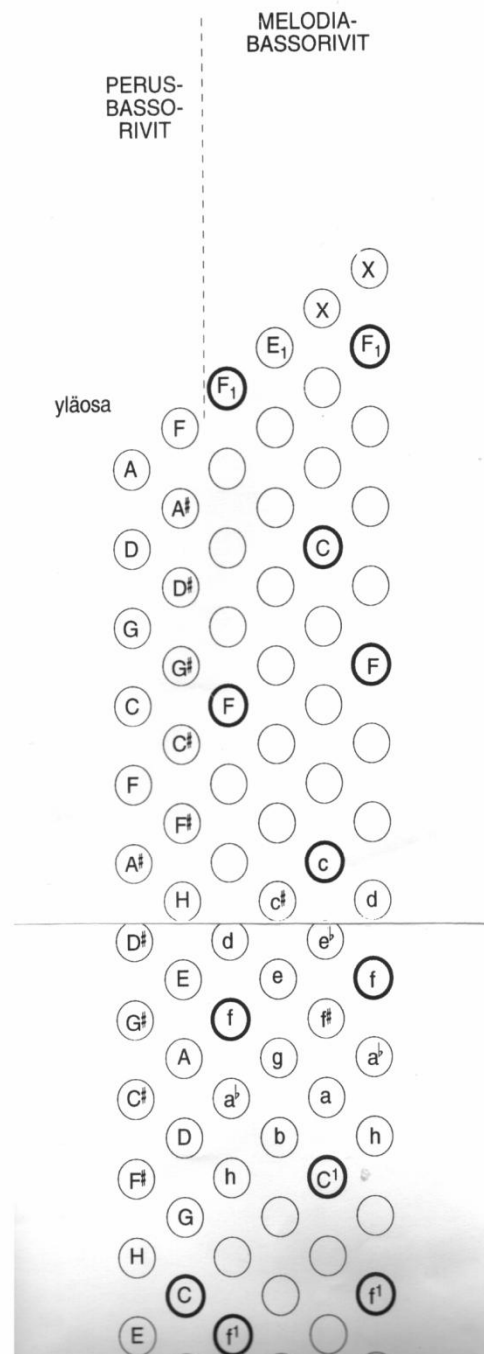
LIITE 2. HARMONIKAN BASSOKLAVIATUURIT

Ote Helka Kymäläisen kirjasta Harmonikka taidemusiikissa.

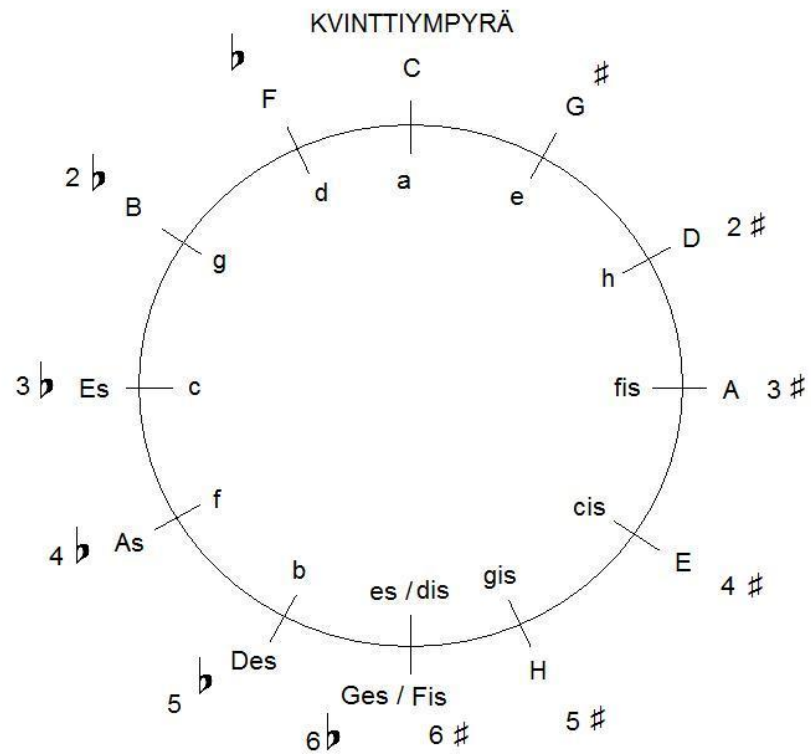
STANWARDBASSO

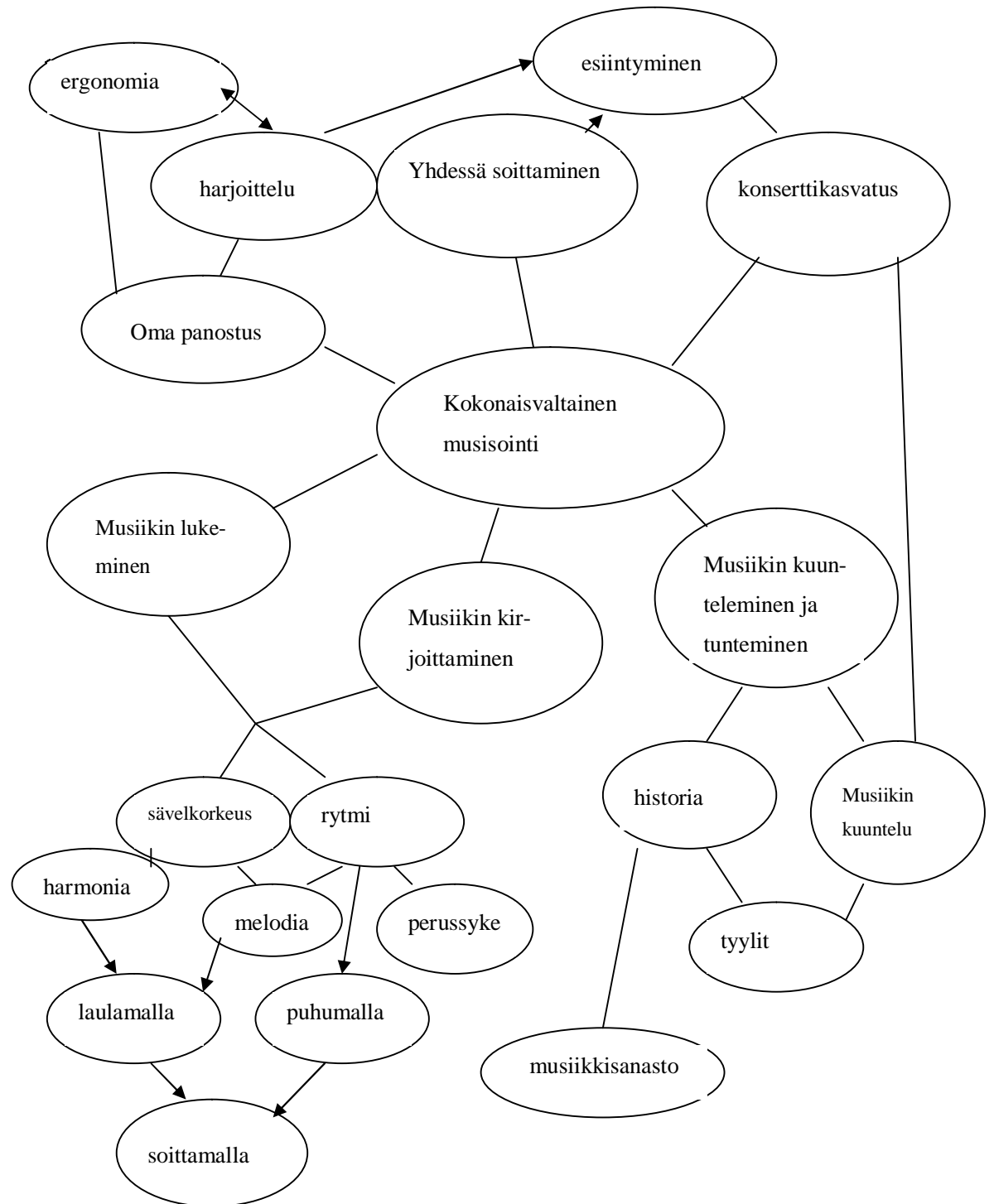
MELODIABASSO

LIITE 3. KVINTTIYMPYRÄ

LIITE 4. RYHMÄOPETUSKOKEILUN ALKUPERÄINEN MIELLEKARTTA

LIITE 5. MIELLEKARTAN SELITE

Opetuksen sisältö

Selitykset ryhmäopetuskokeilun käsitekarttaan:

Musiikin lukeminen ja kirjoittaminen

Laulunimet ja soittonimet ja niiden avulla laulamista

Intervallit, niiden opetteleminen prima vista-soiton helpottamiseksi harmonikan näppäinjärjestyksen avulla

Sävellajit ja etumerkit kvinttiympyrän ja harmonikan standardbasson avulla

Rytmi, tahtilaji, perussyke, rytmikuvioita (perusrytmit, eri aika-arvot, synkooppi, pisteelliset nuotit, trioli)

Soinnut, tavalliset kolmisoinnut + laadut, dominanttiseptimi (harmonikan standardibasson vuoksi)

Musiikin kuunteleminen ja tunteminen

Historiaa, perustyyllilajit, nuottikuvan historiaa

Musiikkisanastoa

Musiikin kuuntelua, erityisesti harmonikkamusiikin kuuntelua (erityyisiä kappaleita)

Omien kappaleiden nuottikuvan tutkimista, sävellaji, musiikkisanat, tahtilaji, erilaiset rytmikuviot, alkeellista muotoanalyysia

Konserttikäyntejä yhdessä ja itsenäisesti

Esiintymistä

Sekä tunnilla toisilleen ja matineoissa – varmuutta esiintymiseen

Soittoergonomia

Venytykset ja verryttely

Harjoittelu

Harjoitteluohjeita

Verryttely, harjoittelu, venytys

HEP – hitaasti, erikseen, pätkissä

Ajankäyttö

Harjoittelutekniikoita